

การศึกษา คือ กระบวนการทางสังคม ซึ่งหมายถึงการศึกษาเป็นเครื่องมือสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม อันได้แก่ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ จากคนยุคหนึ่งไปสู่คนอีกยุคหนึ่ง วัฒนธรรมเป็นเรื่องของสังคมที่ร่วมกันกระทำ และปฏิบัติสืบทอดกันมา สามารถดัดแปลงให้เข้ากับสภาพกาลและความต้องการของสังคมในยุคนั้น ๆ ได้ ในระยะใดที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลในสังคมเกี่ยวกับความเชื่อ และการปฏิบัติดั้งเดิม เพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้นไว้ ก็กับการยอมรับสิ่งใหม่มาทดแทน จะเกิดการขัดแย้งกัน ในระยะนี้สังคมต้องการผู้ตัดสินใจหรือผู้ชี้แนะให้เลือกในสิ่งที่เหมาะสม ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะแก้ไขได้ก็ด้วยความฉลาดรอบรู้ของพลเมือง ฉะนั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้สังคมหรือประเทศชาติมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นอยู่ได้ก็คือ ความฉลาดรอบรู้ของพลเมือง นั่นคือ ประชาชนต้องได้รับการพัฒนา การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาคนให้มีความรู้ ความคิด และมีความสามารถ เพื่อให้เป็นคนที่มีคุณภาพและช่วยพัฒนาประเทศชาติของตน ผู้บริหารประเทศทั้งหลายได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้มาโดยตลอด จึงได้พยายามจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนมาเป็นเวลานานนับร้อยปีแล้ว

สำหรับการศึกษาของไทยยุคแรก ๆ นั้นเป็นการศึกษาแบบนอกระบบโรงเรียน อาศัยวัดเป็นสถานศึกษา มีพระภิกษุเป็นผู้ให้การศึกษอบรมแก่ทวยราษฎร์ และมีสำนักราชบัณฑิตให้การศึกษากับบุตรหลานข้าราชการและพระบรมวงศานุวงศ์ การศึกษาในยุคนั้นอยู่ในวงจำกัด ราษฎรยังไม่มีบทบาทในการจัดการศึกษาของชาติ

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ พระองค์จึงมีพระบรมราโชบายให้ปฏิรูปการศึกษาของไทย จากการศึกษาที่ไม่มีระบบเป็นจัดการศึกษาให้มีระบบแบบแผนตามแบบสากล และขยายการศึกษาให้กว้างขวางทั้งในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและประชาชน การจัดการศึกษาในสมัยนั้นจึงนับได้ว่าเป็นจุด

เริ่มต้นของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมีชั้นเรียนที่เรียกว่า "ประถมศึกษา" จัดเป็นการศึกษาขั้นต้นของประชาชนสืบไป รัฐมีจุดมุ่งหมายพัฒนาประชาชนไม่เพียงแต่การอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่มีความมุ่งหมายสำคัญหลายประการ เพื่อยกระดับคุณภาพของประชาชนทั่วประเทศให้สูงขึ้น เช่น พัฒนาให้เป็นคนมีเหตุผล มีความคิดรอบคอบ มีความก้าวหน้าในทางการอาชีพ เพื่อประโยชน์ทางราชการและเป็นพลเมืองดีของประเทศ

รัฐพยายามชักชวนแนะนำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของการเรียนหนังสือ โดยการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียน แต่ราษฎรในยุคนั้นยังไม่ตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษา ส่วนใหญ่ไม่ยอมส่งบุตรหลานเข้าเรียนหนังสือ โดยเห็นว่าการศึกษาของเด็กมีความสำคัญน้อยกว่าเรื่องอื่น ๆ เช่น การทำมาหากิน เป็นต้น ความคิดเห็นของประชาชนกับรัฐไม่ตรงกัน รัฐเห็นคุณค่าของการศึกษาที่ประชาชนทุกคนควรจะได้รับอย่างน้อยความรู้ขั้นพื้นฐาน ฉะนั้นรัฐจึงมีภาระจำเป็นต้องบังคับให้เรียนหนังสือ เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชนในประเทศ โดยออกพระราชบัญญัติประถมศึกษาซึ่งบังคับให้เด็กที่อยู่ในวัยเรียนทุกคนเรียนหนังสือขั้นพื้นฐานเพื่อเป็นพลเมืองดี กังวลความเห็นของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ที่ไต่ทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นเรื่องการออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา แด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนหนึ่งว่า

อันว่าการศึกษานั้น หาใช่การสอนหนังสือแต่อย่างเดียวนั้น . . . ย่อมกินความกว้างขวาง คือ เป็นการอบรมเด็กให้สมควรเป็นผู้ที่จะเป็นประโยชน์ตามอัธยาศัยของตน มีการรู้อ่านออกเขียน . . . รู้อ่านออกเขียน รู้ออกถึงเหตุผลที่อยู่รอบ ๆ . . . รู้ออกจะยังความเป็นอยู่ให้เจริญขึ้นตามควรที่จะเป็นได้ . . . ความต้องการคนจะเข้ารับราชการจะต้องมีอยู่ทุกเมื่อ แต่ราชการย่อมต้องการคนชนิดที่ขึ้นเสมอ จึงจะเทียบหน้าชาติที่เจริญได้ ด้วยการศึกษาตนเองจะทำให้ใครคนทีสมควรอยู่ในราชการ เพราะใครมีคุณเลื่อมมาก . . . ส่วนเด็กที่ไม่ประกอบด้วยกำลังทรัพย์หรือกำลังปัญญา . . . ก็จะไม่เตรียมเป็นทนายราษฎร อันมีหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง หากไม่มีการเกณฑ์ศึกษา เด็กจำนวนนั้นก็จะได้ไม่ใคร่เรียนเสียเลย¹

1 กรมศิลปากร, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เล่มที่ พ. 2/5 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นของกระทรวงต่าง ๆ เรื่อง การออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีพยายามอย่างยิ่งที่จะให้มีพระราชบัญญัติประถมศึกษา และ ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรโดยก ฐานะแห่งความเป็นอารยชนขึ้นโดยทั่วหน้า โดยขยายการศึกษาในระดับประถมศึกษาให้เจริญ กว้างขวางแพร่หลายออกไปทั่วพระราชอาณาจักร และให้มีพื้นฐานความรู้ทัดเทียมกัน

พระราชบัญญัติประถมศึกษา จึงเป็นกฎหมายบังคับให้ประชาชนต้องนำบุตรหลานซึ่งอยู่ ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับเข้าเรียนหนังสือ ดังหลาย ๆ ประเทศได้กระทำกัน แต่ก็มีบาง ประเทศที่ไม่ต้องใช้กฎหมายบังคับให้ประชาชนเรียนหนังสือขึ้นพื้นฐาน เพราะประชาชนมีความ สนใจ เห็นคุณค่าของการเรียนหนังสือเพื่อพัฒนาตนและการประกอบอาชีพ เช่น ประเทศสิงคโปร์ ประเทศไทยกับประเทศสิงคโปร์แม้จะมีอาณาเขตเกือบจะติดต่อกัน น่าจะทำได้เหมือนกัน แต่ ธรรมชาติของคนแตกต่างกัน ซึ่งชาวสิงคโปร์ส่วนใหญ่ไม่ใช่คนพื้นเมือง หากเป็นนักเผชิญโชค จากจีนโพ้นทะเล และประกอบกับสภาพทรัพยากรของประเทศไม่มีวัตถุดิบ อาชีพของชาว สิงคโปร์จึงต้องอาศัยความรู้ทางด้านการอุตสาหกรรม ซึ่งจำเป็นต้องรู้หนังสือ ฉะนั้น รัฐบาล ของประเทศสิงคโปร์ จึงไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายบังคับให้ประชาชนเรียนหนังสือ

การที่ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2464 นั้น นับเป็นก้าวแรกที่จะพัฒนาประชาชนของประเทศทั้งหมดให้ เป็นพลเมืองดี แต่ความ หมายของการเป็นพลเมืองดีแต่ละยุคแต่ละสมัยอาจจะเน้นในเรื่องที่ต่างกัน เช่น ในช่วงต่อมา เมื่อประเทศเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ความมุ่งหมายของคำว่า พลเมืองดี จะเน้น "เป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย" หรือ เป็นพลเมืองดีที่รู้จักการให้ความร่วมมือเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ประเทศชาติ ฯลฯ จุดมุ่งหมายการ ให้การศึกษาแก่ประชาชนของประเทศไทย จึงน่าจะศึกษาว่า รัฐต้องการประชาชนมีลักษณะแกน แอ้อย่างไร อาศัยหลักการใดมากำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา การกำหนดจุดมุ่งหมายและ ยุทธวิธีของการศึกษานั้น จำเป็นต้องกำหนดจุดเริ่มต้นโดยอาศัยแนวทางการดำเนินงานตาม นโยบายและวิธีการศึกษา ที่ประเทศดำเนินอยู่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ศึกษาข้อดี ข้อเสีย ศึกษา สภาพปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน เพื่อหาแนวทางแก้ไขต่อไปในภายหน้า การพัฒนาการ ศึกษาโดยไม่มองย้อนหลังไปศึกษาถึงกระบวนการดำเนินงาน และการเปลี่ยนแปลงในระยะที่ ผ่านมาแล้วย่อมทำไม่ได้ ถึงแม้จะได้หาการศึกษาสภาพปัจจุบันอย่างละเอียดแล้วก็ตาม ดังข้อคิด

1 สัมภาษณ์ คุณดวงเดือน พิทยาลบุตร วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2528.

ทางประวัติศาสตร์ที่ว่า การจะมองไปข้างหน้าอย่างมีประสิทธิภาพได้ เราต้องรู้ปัจจุบัน และ เรื่องที่ผ่านมาแล้ว หรืออีกนัยหนึ่งว่า "ต้องดูข้างหลังจึงจะดูข้างหน้าได้" หรือ "We Look back in order to Look forward"¹ นอกจากนี้ควรจะต้องสนใจการจัดการศึกษาของประเทศอื่นด้วยเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาในประเทศของตนให้ได้ผลคุ้มค่ามากที่สุด

การจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย ซึ่งเป็นการศึกษาที่รัฐลงทุนให้กับการศึกษามากที่สุด² จะเห็นว่ารัฐพยายามจะให้บรรลุจุดหมาย โดยมีการเปลี่ยนแปลงแสวงหาแนวทางมาตลอด แต่ไม่ประสบผลเป็นที่น่าพอใจ ซึ่งจะพบจากคำวิจารณ์ในวงการศึกษาลดลงมาว่า เกิดความสูญเปล่าทางการศึกษา อันเนื่องมาจากผู้เรียนมีคุณภาพต่ำ การตกซ้ำชั้น ปัญหาการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ซึ่งส่งผลถึงสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียน

เมื่อศึกษาจุดหมายในการจัดการศึกษาของไทยจะพบว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาในระดับประถมศึกษา ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 ให้นำเอาจุดหมายการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา มาใช้เป็นจุดหมายการศึกษาของไทย ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ถูกโจมตีว่าทำให้การจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยล้มเหลว เนื่องจากไม่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพของสังคมไทย อีกประการหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อยๆ นั้น อาจจะมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาภาคบังคับ จึงน่าจะได้วิเคราะห์ถึงความจำเป็นมาของการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยว่าเป็นอย่างไร ให้นำเอาแนวความคิดในการจัดการศึกษาของต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษาของไทยในลักษณะใด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก เพราะถ้าการจัดการศึกษามีนโยบาย แนวทาง วิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม ก็จะทำให้การลงทุนเพื่อการศึกษารัฐได้ผล ไม่สูญเปล่าย่างน่าเสียดาย ถ้าจะพิจารณาการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะแรก (พ.ศ. 2464 - 2478) นั้นจะเห็นได้ว่า มีลักษณะเป็นการจัดการศึกษาเพื่อ

¹สาโรช บัวศรี, "คตินิยมและแนวทางการศึกษาของไทยในอนาคต" ใน บทเรียนจากการจัดการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2512), หน้า 319.

²อรุณ จันทวานิช, "การวิเคราะห์ประสิทธิภาพของการประถมศึกษา" วารสารการศึกษาแห่งชาติ (ตุลาคม - พฤศจิกายน, 2522) : 14.

ความต้องการเฉพาะอย่าง คือ ความอยู่รอดของประเทศชาติและความต้องการของสังคมไทย
เอง ระยะเวลาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ และมีผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศมาบริหารการศึกษา
ของไทย จึงรับเอาแนวความคิดทางด้านการศึกษา มาจัดการศึกษาของไทยด้วย ดังนั้น ศาสตร์
การศึกษาเปรียบเทียบจึงน่าจะมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยปัจจุบันและอนาคต

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าประเทศไทยมีแนวความคิดอย่างไร และจัดการ
ศึกษาอย่างไรเกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ โดยวิเคราะห์ตั้งแต่ พ.ศ. 2464 - 2520 ในเรื่อง
ของปรัชญา ความมุ่งหมาย ระบบ โครงสร้าง ผลที่ได้รับรวมทั้งอิทธิพลทางความคิด และ
กระบวนการในการจัดการศึกษาของต่างประเทศที่ไทยนำมาใช้ว่า ได้นำเอาศาสตร์การศึกษา
เปรียบเทียบมาใช้บ้างหรือไม่ อย่างไร ซึ่งผลจากการวิเคราะห์นี้อาจจะนำไปประกอบการ
พิจารณาปรับปรุงการศึกษา เพื่อลดความสูญเสียทางด้านการศึกษาภาคบังคับ และให้สอดคล้อง
กับการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

จุดมุ่งหมายในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของแนวความคิด นโยบาย และโครงสร้างในการจัดการ
ศึกษาภาคบังคับของไทย
2. ศึกษาถึงการนำเอาแนวความคิด และนโยบายมาใช้ในการจัดการศึกษาภาค
บังคับของไทย
3. ศึกษาการนำการศึกษาเปรียบเทียบมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาภาคบังคับ
ของไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาแนวความคิดการที่จะจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย ที่ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์
ครั้งนี้ จะศึกษาตั้งแต่ระยะ พ.ศ. 2464 จนถึงระยะวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา
2. ศึกษาความสัมพันธ์กับต่างประเทศเฉพาะด้านการศึกษาที่มีผลต่อการจัดการศึกษา
ไทย เพื่อวิเคราะห์ผลสำเร็จและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานการศึกษาภาคบังคับ
ของไทย

วิธีดำเนินการค้นคว้าและข้อมูลที่ใช้

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ ผู้วิจัยใช้การดำเนินการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Research) โดยการเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytic Description) และใช้สถิติเชิงพรรณนา (Description Statistics) ประกอบด้วย ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) และสัมภาษณ์นักการศึกษาหรือบุคคลผู้มีประสบการณ์ทางการศึกษา วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นการศึกษาเรื่องแนวความคิด นโยบาย โครงสร้างในการจัดการศึกษาและการขยายการศึกษามาตั้งแต่สมัยของไทย ในช่วงที่ประเทศไทยประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 จนถึงระยะการปฏิรูปการศึกษา(พ.ศ. 2464 - 2520)

แหล่งที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
2. หอสมุดแห่งชาติ
3. แผนกเก็บ กองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
4. ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
5. ห้องสมุด ศูนย์พัฒนาหลักสูตร ของกรมวิชาการ
6. ห้องสมุดยูเนสโก
7. แหล่งอื่น ๆ เช่น สถาบันวิทยบริการ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ ประสานมิตร หอสมุดคุรุสภา ฯลฯ

เอกสารที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เอกสารที่ใช้ในการค้นคว้ามุ่งนี้

1. เอกสารชั้นต้น (Primary Sources)

1.1 เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

แผนกเก็บ กองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เอกสาร พ.ศ. 2476 ประเภทการ
 พ้มที่ 2 เลขที่ 56 เรื่อง คณะรัฐมนตรีเสนอความเห็นเรื่องโครงการบริหารประเทศ
มาใหพิจารณา

- _____ . เอกสาร พ.ศ. 2477 ประเภทการ เล่มที่ 12 เลขที่ 396 เรื่องโอวาทของมหา
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการให้แก่ครูอบรมในโรงเรียนประชาบาล อำเภอ
เชียงใหม่
- _____ . เอกสาร พ.ศ. 2478 ประเภทการ แผ่นที่ 2 เลขที่ 38 เรื่องการประชุมข้าหลวง
ประจำจังหวัด พ.ศ. 2479
- _____ . เอกสาร พ.ศ. 2479 ประเภทการ แผ่นที่ 10 เลขที่ 144 เรื่องรายงานการประชุม
ธรรมการจังหวัด พ.ศ. 2479
- _____ . เอกสาร พ.ศ. 2479 ประเภทการ แผ่นที่ 10 เลขที่ 144 เรื่องคำปราศรัยของ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการที่ประชุมธรรมการจังหวัด
- _____ . เอกสาร พ.ศ. 2484 ส่วนกลาง (กระทรวงศึกษาธิการ) เล่มที่ 5 เลขที่ 28
เรื่องประชุมศึกษาธิการจังหวัด พ.ศ. 2484
- _____ . กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 เอกสาร ศ. 2/4 เรื่องประกาศใช้พระราช-
บัญญัติประถมศึกษาในกรุงเทพฯ
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ. 2/4 บันทึกความเห็นของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า-
อยู่หัวที่ส่งมายังเจ้าพระยามรราชและเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี 9 มกราคม 2468

ฯลฯ

1.2 เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว เช่น

- ราชกิจจานุเบกษา
- รายงานกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 14 พ.ศ. 2464
- รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 12 พ.ศ. 2476, 2478
- รายงานการศึกษาประจำปีของกระทรวงศึกษาธิการ
- รายงานกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2475 - 2481
- หลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2480, 2503
- "การปฏิรูปการศึกษา" คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา
- แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 - 2519)

- แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524)
- รายงานสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้งการด้านการศึกษา
ระดับอนุบาล และประถมศึกษา พ.ศ. 2515 - 2519

2. เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources)

2.1 ปริณฎานิพนธ์ และวิทยานิพนธ์

- วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5
- จารุวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. 2464 - 2474
- มนูญ ลาสโรจน์ นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468)
- ระลึก ธาณี นโยบายและการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยภาย
หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 - 2503
- วันทนา เลิศสินไทย นโยบายการจัดการศึกษาและการขยายการ
ศึกษาภาคบังคับของประเทศไทย พ.ศ. 2503 - 2520

2.2 หนังสือทั่วไป

- กระทรวงศึกษาธิการ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507
- กระทรวงศึกษาธิการ กรมสามัญศึกษา สัมฤทธิ์ผลการจัดการศึกษา

ภาคบังคับ

- ควงเคื่อน หิตาลบุตร ประวัติการศึกษาไทย
- ปิ่น มาลากุล การศึกษาของไทยในปัจจุบัน 2489
- สิปปนนท์ เกตุทัต เอกสารวิจัยส่วนบุคคล "การศึกษากับความมั่นคง
แห่งชาติ การปฏิรูปการศึกษา"
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ นโยบายการศึกษาของ
ประเทศไทย
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ การวิเคราะห์กรณี
บางประการของโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด

2.3 วารสารทั่วไป

- วิทยากรณ์
- ศูนย์ศึกษา
- วารสารคุรุปริทัศน์
- วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ฯลฯ

การดำเนินงานและการวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินงาน

ผู้วิจัยรวบรวมเอกสาร ตำราหรือบทความจากวารสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาภาคบังคับ สภาพพื้นฐานด้านต่างๆ ของประเทศไทย เช่น พื้นฐานทางคานประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตั้งแต่ พ.ศ. 2464 - 2520 ซึ่งเนื้อหาประวัติศาสตร์ภาคบังคับ และนโยบายการจัดการศึกษาในปฏิญญาพันธและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องของเหล่านั้นจะเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย ซึ่งเป็นงานของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หลังจากได้ศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นักการศึกษาที่สำคัญ 2 ท่าน คือ ม.ล. ปิ่น มาลากุล และ ดร. กอ สวัสดิ์พาณิชย์ เพื่อความกระจ่างและได้แนวความคิดในการจัดการศึกษาของไทย อันเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ และการทำวิทยานิพนธ์ในเรื่องนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์

ผู้วิจัยแยกวิเคราะห์ตามช่วงระยะเวลาสำคัญ 4 ระยะ คือ

- (1) ระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475
- (2) หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงสงครามโลกครั้งที่สอง
- (3) ระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง
- (4) ระยะวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา

โดยวิเคราะห์ตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาแนวความคิด นโยบาย โครงสร้าง ตลอดจนแผนการศึกษาชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2464 - 2520 จากเอกสาร ตำรา และบทความจากวารสาร เพื่อวิเคราะห์

เกี่ยวกับวิวัฒนาการในด้านแนวความคิด นโยบาย และโครงสร้างในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย เพื่อทราบถึงวิวัฒนาการการศึกษาภาคบังคับในแต่ละช่วงเวลาดังกล่าวมีความเป็นมาอย่างไร มีปัญหา อุปสรรค หรือได้รับความสำเร็จเพียงใด

2. ผู้วิจัยศึกษาสภาพพื้นฐานด้านต่าง ๆ ของประเทศไทยตามช่วงระยะเวลาดังกล่าว เพื่อวิเคราะห์การจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยว่า แนวความคิด นโยบาย โครงสร้าง มีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานด้านต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด

3. การนำศาสตร์การศึกษาเปรียบเทียบกับประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยนั้น จากผลการวิเคราะห์ในข้อ 2 ทำให้ทราบถึงอิทธิพลแนวความคิดของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยในแต่ละช่วงเวลา เพื่อนำมาเป็นข้อมูลใช้ในการวิเคราะห์การจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย

การสังเคราะห์

หลังจากการวิเคราะห์แล้ว ผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์ เพื่อประมวลแนวความคิด ปัญหา อุปสรรค ผลสำเร็จและข้อบกพร่องในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2464 - 2520 ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวความคิดที่มีบทบาทต่อการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย และเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาของไทยในระยะต่อไป

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบเกี่ยวกับแนวความคิด นโยบาย และโครงสร้างเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2464 - 2520

2. ได้ทราบถึงการรับแนวความคิดทางการศึกษาของต่างประเทศ ซึ่งมีผลต่อการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย ตลอดจนทราบผลของการจัดว่ามีความสอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยมากน้อยเพียงใด

3. ได้ทราบแนวทางในการปรับปรุงการจัดการศึกษาภาคบังคับ ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทยในอนาคต อันจะมีส่วนช่วยลดความสูญเสียเปล่าทางการศึกษาได้อีกด้วย